

УДК 159.943

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.9>

Добростан О. В.

*кандидат біологічних наук, викладач
Українського медичного ліцею*

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

Іваненко Р. В.

*кандидат педагогічних наук,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Українського медичного ліцею*

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

Коваленко Л. А.

*вчитель
Спеціалізованої школи I-III ступенів № 307
з поглибленим вивченням природничих наук
Деснянського району міста Києва*

ВИВЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

STUDY OF THE MOTIVATION TO EDUCATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Мотивація до навчання є системою, яка спонукає особистість до пізнавальної діяльності. У психолого-педагогічних дослідженнях підтверджено, що між успішністю навчальної діяльності і мотивацією існує безпосередній зв'язок. А в реаліях сучасності, через постійну небезпеку, порушується психічне здоров'я дітей та з'являються невротичні стани. І тому фокус уваги змістився з академічних успіхів на підтримку і нормалізацію психічного стану. Все це впливає на рівень мотивації до навчання. А мотивація до навчання – є вирішальним фактором ефективності освітнього процесу. Тому метою нашого дослідження стало: вивчення мотивації до навчання старшокласників в умовах воєнного стану. В роботі представлені результати власних експериментальних досліджень. Обстежено 70 здобувачів освіти 15–16 років. Встановлено, що 45% досліджуваних мали високий, 38% – середній рівень мотивації до навчання, та 17% – низький рівень мотивації. З'ясовано, що в осіб з високим рівнем мотивації домінували внутрішні мотиви. У старшокласників з середнім рівнем мотивації у 56% осіб переважали внутрішні мотиви, у 44% осіб – внутрішні і зовнішні мотиви виражені однаково. Щодо обстежуваних з низьким рівнем мотивації, то в них домінували зовнішні мотиви. Виявлено, що найнижчий показник тривожності у старшокласників з високим рівнем мотивації, а найвищий – з низьким. Таким чином підтверджено вплив рівня тривожності на формування навчальної мотивації. Вивчення мотивів дає можливість зрозуміти, які чинники спонукають школярів старанно навчатися, а які навпаки можуть бути причиною зниження мотивації. Тому в подальшому плануємо дослідити детально структуру мотивів старшокласників. Такі знання допоможуть вдало побудувати освітній процес і таким чином підвищити рівень мотивації до навчання та якість освітнього процесу.

Ключові слова: мотивація, навчальна мотивація, зовнішні мотиви, внутрішні мотиви, старшокласники, рівень мотивації, тривожність.

Motivation to study is a system that prompts a person to cognitive activity. Psychological and pedagogical studies have confirmed that there is a direct connection between the success of educational activities and motivation. And in the realities of modern times, due to constant danger, the mental health of children is disturbed and neurotic states appear. And therefore the focus of attention has shifted from academic success to support and normalization of the mental state. All this affects the level of motivation to study. And motivation to study is a decisive factor in the effectiveness of the educational process. Therefore, the goal of our research was to study the motivation to study of high school students under martial law. The work presents the results of own experimental research. 70 students aged 15–16 were examined. It was established that 45% of the subjects had a high, 38% – an average level of motivation to study, and 17% – a low level of motivation. It was found out that people with a high level of motivation were dominated by internal motives. In high school students with an average level of motivation, 56% of people had internal motives, and 44% of people had internal and external motives equally expressed. As for the examinees with a low level of motivation, they were dominated by external motives. It was found that high school students with a high level of motivation have the lowest level of anxiety, and those with a low level have the highest level of anxiety. Thus, the influence of the level of anxiety on the formation of educational motivation was confirmed. The study of motives makes it possible to understand which factors encourage schoolchildren to study hard, and which, on the contrary, can be the cause of a decrease in motivation. Therefore, in the future, we plan to investigate in detail the structure of motives of high school students. Such knowledge will help to successfully build the educational process and thus increase the level of motivation to study, and therefore the quality of the educational process.

Key words: motivation, educational motivation, external motives, internal motives, high school students, level of motivation, anxiety.

Вступ. Мотивація є важливим психічним феноменом регулятивної сфери особистості. Саме мотивація виступає першою ланкою у побудові поведінкового акту, спонукає людину до діяльності, спрямованої на задоволення потреби, яка виникла. І чим більше особистість мотивована, тим активнішою стає її поведінка, протидія перешкодам, наполегливість. Крім того, від рівня мотивації залежить успіх будь-якої діяльності [10]. Згідно із сучасними дослідженнями, результати діяльності людини тільки на 20% залежать від інтелекту, а на 70–80% – від мотивації. Тож проблема мотивації – це одна з ключових проблем психології, вона стала предметом розгляду багатьох вчених різних напрямків психології, зокрема І. Беха, Дж. Вірна, Ф. Герцберга, А. Маслоу, Д. Халла, Х. Хекхаузена та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливе місце у структурі мотивації займає мотивація навчальної діяльності [3]. Мотивація до навчання є системою, яка спонукає особистість до пізнавальної діяльності. У психолого-педагогічних дослідженнях підтверджено, що між успішністю навчальної діяльності і мотивацією існує безпосередній зв'язок. Проблемою формування мотивації до навчання займалися такі науковці як Г. С. Костюк, Д. Б. Ельконін, О. М. Леонт'єв, С. Д. Максименко, М. І. Боришевський. Особливості формування мотиваційної сфери школярів досліджували Т. В. Чаусова, Д. О. Козинська, О. Я. Чебикін, Т. П. Захарчук, Л. М. Строкач, О. В. Гнатюк, Н. В. Пророк, Л. В. Роміцина, А. Мартинюк, М. Бочаріна, Л. О. Кондратенко, що свідчить про актуальність даної проблеми.

Мотивація до навчання у підлітків та старшокласників завжди мала свої особливості [1, 2, 14]. Слід зазначити, що домінуючими потребами підліткового віку є потреба в спілкуванні з однолітками, потреба в самоствердженні, потреба бути і вважатися дорослим. Провідною діяльністю підліткового віку є спілкування з однолітками. Тому серед мотивів навчання у них провідне місце займають соціальні мотиви. Разом з тим, виникають такі мотиви навчання як: бажання бути освіченим, прагнення влаштуватися в майбутньому житті, прагнення до самоствердження і самовдосконалення. Проте, науковці та практики вказують на відсутність бажання підлітків вчитися, відсутність потреби в здобутті знань. Щодо старшокласників, то провідною діяльністю цього віку є навчальна діяльність. Саме у старшій школі проявляється свідоме відношення до навчання. Тому відбуваються зміни мотивів, які спонукають до навчання. Провідне місце займають пізнавальні мотиви, мотиви саморозвитку, самоствердження, досягнення більш високих показників в отриманні знань [5].

Крім вікових особливостей, на рівень мотивації до навчання впливає ще ряд чинників. Доведено залежність розвитку мотиваційного потенціалу підлітків у навчальній діяльності від особливостей психосоціальної ситуації, пов'язаної з карантинними заходами [11]. З початком військових дій плани і пріоритети змінилися. Безпека та допомога

армії вийшли на перше місце, водночас зменшився інтерес до навчання. Навчання в умовах війни стало викликом через постійну небезпеку для життя та здоров'я, масові зриви процесу навчання через повітряні тривоги та ракетні удари, соціально-психологічну напругу у суспільстві, інформацію про військові дії. Школярі відчувають страх, тривогу, напругу, невпевненість, гнів чи агресію. На особистісному рівні виникають проблеми із самооцінкою та бажанням встановлювати контакти з оточуючими [12]. Як результат – порушується психічне здоров'я і з'являються невротичні стани. І тому фокус уваги змістився з академічних успіхів на підтримку і нормалізацію психічного стану. Все це не може не впливати на рівень мотивації до навчання. А мотивація до навчання – є вирішальним фактором ефективності навчального процесу. Тому, метою статті є дослідити мотивацію до навчання у старшокласників медичного ліцею в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, рушійною силою діяльності особистості – є мотивація. Терміну мотивація науковці дають різне визначення. На думку фізіолога, К. В. Судакова: «Мотивація – це особливий комплекс збуджень, який спонукає тварину і людину до пошуку специфічних подразників зовнішнього середовища, які можуть задовольнити потребу, яка виникла». П. В. Симонов визначає мотивацію через механізм формування мети. Він вважає, що: «Мотивація – це фізіологічний механізм активації слідів (енграм) тих зовнішніх об'єктів, які здатні задовольнити потребу, що виникла в організмі, і тих дій, які здатні привести до її задоволення, що зберігаються в пам'яті». У психології мотивацію розглядають як сукупну систему процесів, які відповідають за спонукання та дію (В. К. Вілюнас); як сукупність стійких мотивів (за наявності домінантного), яка виражає спрямованість особистості, ціннісні орієнтації та визначає її діяльність (К. К. Платонов); як процес дії мотиву (К. К. Платонов) [9]. Тож, узагальнивши вище наведені визначення, можна розглядати мотивацію як сукупність психофізіологічних процесів, які дають поведінці вольовий імпульс і спрямованість.

Оскільки навчання є окремим видом діяльності людини, то і навчальна мотивація є окремим випадком мотивації особистості. Навчальна мотивація це – одне з новоутворень психічного розвитку школярів, що виникає в ході здійснення активної навчальної діяльності. Навчальна мотивація є спонуканням до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту освіти через різні методи, прийоми, засоби навчання [13].

Згідно авторів Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова: а) мотивація покращує навчальну діяльність: допомагає зосередитися на навчанні та реалізації отриманих знань, стимулює досягати своїх цілей та допомагає підтримувати інтерес до навчання; б) мотивація допомагає визначати та досягати особисті цілі, що сприяє розвитку навичок і здібностей, вміння презентувати свою роботу, та отримувати задоволення від власних досягнень;

в) мотивація допомагає підтримувати позитивний емоційний стан, що дозволяє уникнути тривоги та страху перед невдачею і допомагає зберегти енергію та ентузіазм до успіху; г) мотивація допомагає розвивати ціннісні орієнтири, які відображають ідеї та моральні принципи [10]. Таким чином, навчальна мотивація сприяє активному засвоєнню змісту освіти, спонукає здобувачів освіти до продуктивної пізнавальної діяльності, сприяє появі навчальної ініціативи, спонукає діяти з максимальною енергією в різних навчальних ситуаціях.

Дослідження мотивації старшокласників проводилося в листопаді 2023 року в Українському медичному ліцеї Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Було обстежено 70 здобувачів освіти 15–16 років. Участь в анкетуванні була добровільна. Попередньо отримана згода батьків на участь дітей в дослідженнях. За Методикою вивчення мотивації до навчання старшокласників М. І. Лук'янової, Н. В. Калініної встановлено, що 45% старшокласників мали високий рівень, 38% – середній рівень та 17% – низький рівень мотивації до навчання, дані відображені на рисунку 1.

Таким чином, незважаючи на непрості умови сьогодення, 83% досліджуваних вмотивовані до навчання. Це можна пояснити тим, що провідною діяльністю цього віку є – навчальна діяльність. Крім того, саме у старшій школі проявляється свідоме відношення до навчання, воно розглядається як основа, як необхідна передумова для отримання високих балів за національне мультимедійне тестування та вступу до закладу вищої освіти. Проте, 17% – мають низький рівень мотивації. Це є проблемою, для вирішення якої потрібно застосовувати відповідні засоби [7]. Але спочатку, потрібно з'ясувати причини цього явища. Відомо, мотивація – як складне утворення, формується з певної кількості мотивів. Вивчення мотивів дає можливість зрозуміти, які чинники спонукають школярів старанно навчатися, а які навпаки можуть бути причиною зниження мотивації. У структурі мотиваційної сфери навчання, науковці виокремлюють: внутрішні мотиви та зовнішні мотиви. В основі внутрішніх мотивів лежить пізнавальна потреба – базова, вроджена когнітивна потреба. Задоволення цієї потреби приносить яскраві, емоційні, глибокі переживання [9]. Вона проявляється у бажанні дізнатися більше, зрозуміти нове, цікаве, непізнане. Школярі відчувають інтерес, радість, задоволення від самого про-

цесу здійснення діяльності, із задоволенням вирішують інтелектуальні задачі та розуміють цінність навчання. Дослідники сходяться на думці, що внутрішні мотиви – це мотиви пізнання, які безпосередньо пов'язані із самою діяльністю – з її змістом або самим процесом пізнання. Наприклад, школяр вчиться тому, що прагне дізнатися нові факти, оволодіти знаннями, набути нових вмінь та навичок, засвоїти способи добування знань та пошуку інформації – це мотиви, які пов'язані зі змістом навчання. Якщо ж учня спонукає вчитися бажання проявляти розумову активність (думати і міркувати на уроці), вирішувати завдання, долати перешкоди в процесі пізнання, він хоче відчувати себе суб'єктом навчальної діяльності – то це мотиви, які пов'язані з самим процесом навчання [14, 8]. В такому випадку, учень проявляє високу пізнавальну активність в процесі навчальної діяльності: вчиться тому що йому подобається вчитися.

Зовнішні мотиви – це такі мотиви, що спонукають до певної діяльності, але не пов'язані з нею. Для них характерним є те, що оволодіння змістом навчального предмета не є метою навчання, а є засобом досягнення інших, важливих для школяра цілей. В основі зовнішніх мотивів лежить потреба в самоповазі та потреба у повазі оточення. Потреба в самоповазі проявляється у бажаннях і прагненнях, джерелом яких є власні досягнення людини. Досягнення викликають почуття впевненості в собі, у своїй компетентності, майстерності, адекватності, а також відчуття незалежності і свободи. Потреба у повазі оточення проявляється у мотиваційних станах чи більш конкретних потребах, які породжуються реакцією оточення на досягнення суб'єкта в продуктивній діяльності (це потреби у визнанні, в прояві уваги, престижі, славі, завоюванні статусу, репутації тощо) [10]. Також слід зазначити, що не можна протиставляти зовнішні мотиви внутрішнім. Адже початкова діяльність – як складна форма поведінки, спонукається не одним мотивом, а кількома, які певним чином взаємодіють утворюючи ієрархічну структуру [10, 14].

Для з'ясування домінуючих мотивів які стимулюють навчальну діяльність використали «Методику вивчення мотивації» (М. І. Лук'янової, Н. В. Калініної). З'ясували, що в усіх осіб з високим рівнем мотивації домінували внутрішні мотиви. Це вказує на добре розвинутий у них пізнавальний мотив, високу пізнавальну активність, прагнення успішно виконувати всі навчальні завдання. У старшокласників

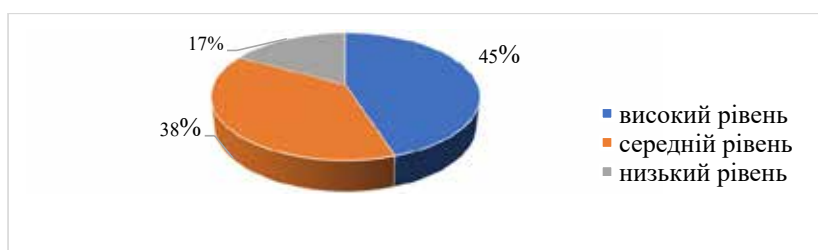

Рис. 1. Відсоткове співвідношення учнів за рівень мотивації до навчання

з середнім рівнем мотивації у 56% осіб переважали внутрішні мотиви, у 44% осіб – внутрішні і зовнішні мотиви виражені однаково, тобто мотивують учня до навчання змішані мотиви [10]. Наприклад: учень прагне до здобуття нових знань, в той же час, важливим для нього мотивом є бажання бути визнаним, отримати схвалення однокласників та завоювати авторитет. Поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів може бути як позитивним, так і негативним: внутрішні мотиви можуть як підсилюватись позитивними зовнішніми так і послаблюватись [10]. Щодо обстежуваних з низьким рівнем мотивації, то в них домінували зовнішні мотиви. Тобто, можна припустити, що їх навчальна діяльність здійснюється через обов'язок, для досягнення певного статусу серед однолітків, або через тиск з боку батьків, вчителів, через бажання отримати гарну оцінку. Зауважимо, що усвідомлені зовнішні мотиви можуть бути досить дієвими. Наприклад: обов'язок перед батьками. Завдання вчителя полягає в тому, щоб допомогти учню усвідомити об'єктивний зв'язок обов'язку перед батьками з рівнем знань і умінь та поступово підійти до мотивації, пов'язаної з бажанням мати високий рівень знань і умінь.

Як вже було зазначено вище, внутрішні мотиви пов'язані зі змістом навчання, з прагненням оволодіти знаннями. Щоб визначити рівень мотивації до отримання знань використали методику «Спрямованість на набуття знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова), результати представлені в таблиці 1.

Згідно отриманих даних серед учнів з високим рівнем мотивації до навчання 38%, а серед учнів з середнім рівнем мотивації – 11% мають високий рівень спрямованості на набуття знань. Це учні, які розуміють, що таке знання і усвідомлюють їх значення у своєму житті. 62% осіб з високим рівнем мотивації, 72% осіб середнім рівнем мотивації і 40% старшокласників з низьким рівнем мотивації – мають середній рівень спрямованості на набуття знань. Для них навчання є не лише пізнанням чогось нового, але й певним перенавантаженням. Іноді оцінка для них може бути важливішою за знання та навіть отримання поганої оцінки не завжди мотивує їх краще

готуватися до уроків. Слід відмітити, що 17% осіб з середнім рівнем мотивації до навчання та 60% осіб серед учнів з низьким рівнем мотивації мають низький рівень спрямованості на набуття знань. Вони не розуміють значення знань, не зацікавлені в отриманні знань, не розуміють їх важливості, знання не є пріоритетом, а навчання є певним тягарем. І завдання вчителя – допомогти таким особистостям зрозуміти важливість знань в житті кожної людини.

Слід зазначити, що у своїх працях Д. О. Козинська, О. Я. Чебикін вказують на те, що послаблюватись мотивація до навчання може через підвищений рівень тривожності. Зокрема, на основі результатів проведеного дослідження, науковці прийшли до висновку, що чим вищий рівень мотивації у школяра, тим нижчий рівень тривожності він має [6]. В окремих дослідженнях відмічається, що дезорганізуючий вплив на пізнавальну діяльність здійснюють часті або інтенсивні тривожні стани. Коли рівень тривожності перевищує норму, це призводить до неможливості керувати собою, породжує відчуття безсилля і безнадії, знижуючи життєвий тонус, культивує пасивність та песимізм. Руйнується впевненість у собі, рішучість у діях і вчинках, наполегливість у досягненні мети, виникає постійна тривожність [4]. А в реаліях сучасності через постійну небезпеку для життя та здоров'я, повітряні тривоги та ракетні удари, соціально-психологічну напругу у суспільстві, школярі майже постійно знаходяться в тривожному стані. Проте, за оптимального, нормального рівня – тривожність мобілізує – це ознака готовності людини діяти. Але мобілізуюча функція тривожності діє в досить вузьких межах при сильних і стабільних переживаннях. А стійкий, високий рівень тривожності має негативний, дезорганізуючий вплив на діяльність та її результативність. Для дослідження рівня тривожності старшокласників використали «Особистісний опитувальник Ж. Тейлора» в адаптації М. М. Пейсахова призначений для вимірювання тривожності як особистісної якості. Середні арифметичні значення показників тривожності в осіб з високим, середнім та низьким рівнем навчальної мотивації представлені у таблиці 2.

Таблиця 1

Спрямованість на набуття знань

Рівень мотивації до навчання	Рівні мотивації до отримання знань		
	високий рівень	середній рівень	низький рівень
високий	38%	62%	-
середній	11%	72%	17%
низький	-	40%	60%

Таблиця 2

Порівняння показників тривожності старшокласників з різним рівнем мотивації до навчання

Група	Високий рівень мотивації	Середній рівень мотивації	Низький рівень мотивації
Показник тривожності	21,61±0,44	25,21±1,52*	28,26±0,42*•

Примітка: * – $p < 0,05$ щодо значень показників тривожності I групи

• – $p < 0,05$ щодо значень показників тривожності II групи

Для порівняння показників тривожності між старшокласниками з різним рівнем мотивації використали *t*-критерій Стьюдента. Виявили, що в учнів з високим рівнем мотивації показник тривожності значуще нижчий ($p < 0,05$), ніж в осіб з середнім та низьким рівнем мотивації. Також встановили, що в учнів з низьким рівнем мотивації показник тривожності значуще вищий ($p < 0,05$), ніж в осіб з середнім рівнем мотивації. Таким чином, найнижчий показник тривожності мають старшокласники з високим рівнем мотивації, а найвищий – з низьким. Отримані дані узгоджуються з поглядами інших дослідників про вплив рівня тривожності на формування навчальної мотивації [6]. Тож, ймовірно зниження рівня тривожності через формування навичок управління власним психологічним станом і поведінкою, володіння методиками самозаспокоєння сприятиме підвищенню рівня навчальної мотивації старшокласників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу сучасних наукових досліджень узагальнено, що мотивація – це сукупність психофізіологічних процесів, які дають поведінці вольовий імпульс і спрямованість. Визначено, що навчальна мотивація сприяє активному засвоєнню змісту освіти, спонукає учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, сприяє появі навчальної ініціативи, спонукає школярів діяти з максимальною енергією в різних навчальних ситуаціях. Також зазначено, що навчальна мотивація формується з певної кількості мотивів, в тому числі із внутрішніх та зовнішніх мотивів. В основі внутрішніх мотивів лежить пізнавальна потреба – базова, вроджена когнітивна потреба, в основі зовнішніх – потреба в самоповазі та повазі оточення. Наголошено, що не можна протиставляти зовнішні мотиви внутрішнім. Адже початкова діяльність – як складна форма пове-

дінки, спонукається не одним мотивом, а кількома, які певним чином взаємодіють утворюючи ієрархічну структуру.

В результаті експериментального дослідження встановлено, що незважаючи складні умови сьогодення, 45% досліджуваних мають високий та 38% середній рівень мотивації до навчання. Проте, у 17% – рівень мотивації низький. Також з'ясовано, що в осіб з високим рівнем мотивації домінували внутрішні мотиви. У старшокласників з середнім рівнем мотивації у 56% осіб переважали внутрішні мотиви, у 44% осіб – внутрішні і зовнішні мотиви виражені однаково. Щодо обстежуваних з низьким рівнем мотивації, то в них домінували зовнішні мотиви. Виявлено, що в учнів з високим рівнем мотивації показник тривожності значуще нижчий ніж в учнів з середнім та низьким рівнем мотивації. Крім того, в осіб з низьким рівнем мотивації показник тривожності значуще вищий ніж в учнів з середнім рівнем мотивації. Таким чином, найнижчий показник тривожності мали старшокласники з високим рівнем мотивації, а найвищий – з низьким. Отримані нами дані узгоджуються з поглядами інших дослідників, щодо впливу рівня тривожності на формування навчальної мотивації. Тож, ймовірно зниження рівня тривожності через формування навичок управління власним психологічним станом і поведінкою, володіння методиками самозаспокоєння сприятиме підвищенню рівня навчальної мотивації старшокласників.

Отже, вивчення мотивів дає можливість зрозуміти, які чинники спонукають школярів старанно навчатися, а які навпаки можуть бути причиною зниження мотивації. Тому в подальшому плануємо дослідити детально структуру мотивів старшокласників. Такі знання допоможуть вдало побудувати освітній процес і таким чином підвищити рівень мотивації до навчання та якість освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бочаріна М. Особливості мотивації до навчання сучасних підлітків. *Humanitarianum*. 2020. Том 44(1). С.15–25.
2. Ващенко Л. С. Старшокласники про мотиви навчання в профільному закладі загальної середньої освіти. *International scientific innovations in human life : proceedings of VII International Scientific and Practical Conference, Manchester, United Kingdom, 19-21 January. 2022 Manchester, United Kingdom. 19–21 January. 2022. Manchester, 2022. P. 372–376.*
3. Дзюбо Л. В. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Психолінгвістика*. 2009. №4. С. 33–34.
4. Ілляшик, К. К. Тривожність як фактор неуспішності у підлітковому віці. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2017. № 7. С. 80–88.
5. Захарчук Т.П., Строкач Л. М. Психологічні особливості мотивації учбової діяльності сучасних старшокласників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : Психологічні науки*, 2012. №39. С. 103–109.
6. Козинська Д. О., Чебикін О. Я. Вплив рівня тривожності на пізнавальну мотивацію учнів. *Актуальні проблеми сучасної психології* : мат. II Всеукр.наукової інтернет-конференції, 15 жовт. 2021 р. Одеса. 2021. С. 72–80.
7. Козир М. Розвиток мотивації школярів до навчання засобами ІКТ. *Освітологічний дискурс*. 2020. Том 31. №4. С. 231–246.
8. Молчанюк О. В., Бабакіна О. О. Навчально-пізнавальна мотивація особистості : психолого – дидактичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. Випуск XXXII. Харків. С. 131–139.
9. Пророк Н. В. Мотивація до учіння сучасників : особливості методологічного підходу. *Київський науково-пед. вісник*. 2020. № 21. С. 107–113.
10. Пророк Н. В., Кондратенко Л. О., Манилова Л. М. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.
11. Сватенкова Т. Мотиваційний потенціал підлітка у період дистанційного навчання. *Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. № 36(2). С 100–107.
12. Сохор Н, Ясній О, Смахна О, Гашімова Н. Вплив війни та вимушеного переселення на психічне здоров'я дітей і підлітків (огляд літератури). *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024. Том 9. № 1. URL : <https://uk.medjournal.com/index.php/psp/article/view/471> [дата звернення : 04.07.2024].

13. Телецька А. О. Поняття про навчальну мотивацію в психолого-педагогічній літературі. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2017–2018 рр.* (16–17 травня 2019 р.) : у 2-х томах. Том 2. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 100–102.

14. Чаусова Т. В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків. *Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки.* 2018. Вип. 6. С. 121–134.